

Taula

- 7 L'autotraducció poètica al francès de Jordi Pere Cerdà:
motius i edició, *Jordi Julià*
- 49 Agraïments
- 51 Nat i crescut en la Cerdanya francesa, *Jordi Pere Cerdà*
- 59 **LA GUATLLA I LA GARBA**
- 60 Vallcebollera
- 61 *Vallcebollera*
- 64 El pastor
- 65 *Le berger*
- 68 Aigua
- 69 *Eau*
- 70 El rei de Vedrinyans
- 71 *Le roi de Vedrinyans*
- 74 Els mossos del mas Rondola
- 75 *Les valets du Mas Rondola*
- 78 El pastor andalús
- 79 *Le berger andalou*
- 88 Ara que l'hivern...
- 89 *Maintenant que l'hiver...*
- 94 Fontpedrosa
- 95 *Fontpédrouse*

97	TOTA LLENGUA FA FOC
98	Alosa
99	<i>Alouette</i>
100	Èxtasi
101	<i>Extase</i>
102	Enganya l'estiu
103	<i>Leurres l'été</i>
106	Davant el cel
107	<i>Devant le ciel</i>
112	Combat
113	<i>Combat</i>
114	Vegetació
115	<i>Végétation</i>
116	Infància
117	<i>Enfance</i>
118	Pasqua clara
119	<i>Clares Pâques</i>
120	Nocturn
121	<i>Nocturne</i>
123	CERDANESES
124	Abril
125	<i>Avril</i>
128	Com braus
129	<i>Montagnes</i>
132	Els galls
133	<i>Les coqs</i>

- 136 Dones de Llo
137 *Femmes de Llo*
- 141 **DIGNIFICACIÓ DEL CARRÀS**
142 A la festa de Sant Ponç
143 *La fête de Saint-Pons*
- 145 **LA PELL DE NARCÍS**
146 Herba
147 *Herbe*
148 Goig
149 *Joie*
- 153 **DIETARI DE L'ALBA**
154 Tindriem una casa...
155 *Nous aurions la maison...*
156 Em torno amb tu...
157 *Je deviens avec toi...*
158 Sé que tens secrets...
159 *Je sais que tu as des secrets...*
162 Espera
163 *Attente*
166 Adormida...
167 *Dormante*
168 Ets nat...
169 *Tu es né...*

- 172 Primavera secreta
173 *Printemps secret*
176 Dona, amb el teu cos...
177 *Femme, avec ton corps...*
178 Allarga contra mi l'horitzó del teu cos...
179 *Etire contre moi l'horizon de ton corps...*
180 La nit em porta olors de menta...
181 *La nuit m'apporte des senteurs de menthe...*
182 Amada en l'any 1958
183 *Aimée en l'an cinquante-huit*
188 Filla
189 *Fille*
194 L'aventura
195 *Aventure*
198 Ella
199 *Elle*
202 Ariadna
203 *Ariane*
- 207 **UN BOSC SENSE ARMES**
208 Machado
209 *Trinitaire*
212 [Vinc cap a vós, amics]
213 [*Je viens à vous, amis*]
216 Oh món
217 *Ô monde*

- 226 Entremig de totes les terres
227 *Au milieu de toutes les terres*
230 Rosenberg
231 *Rosenberg*
236 Any 58
237 1958
240 Qui habita encara eixes gàbies d'ocells...
241 *Qui habite encore ces chambres à oiseaux*
244 Vila que el sol et canta...
245 *Ville que chante le soleil*
- 249 **L'AGOST DE L'ANY**
250 La plana...
251 *La plaine...*
252 Venus de Maillol
253 *Vénus sans collier*
256 Ara al crepuscle és quan la vila encén...
257 *Maintenant au crépuscule*
260 Catalunya al cap de Creus
261 *Au Cap de Creus. Catalogne sous le franquisme*
- 263 **OCELLS PER A CRISTÒFOR**
264 Cigne
265 *Cygne*

- 269 **CANTORER**
270 Viatge
271 *Voyage*
272 El mar contra la penya
273 *La mer*
274 La mar present
275 *Mer présente, loin...*
278 Pedra carnera
279 *Pierre carnera*

- 283 **PODERS DEL MOT**
284 Pluja de maig
285 *Pluie de mai*
286 Pentecosta
287 *Pentecôte*
288 Desperta hora
289 *Heure d'éveil*
290 Poders del mot
291 *Pouvoirs du mot*
292 Temps de la paraula
293 *Temps de la parole*
294 Terrisser
295 *Potier*
296 Dona
297 *Femme*
298 Dolor
299 *Douleur*

- 300 Musica de desembre
301 *Béla Bartók installe le violon*
302 Viure
303 *Vivre*
- 305 **DEL TEMPS, INSTANTS**
306 L'alemany
307 *L'allemand a porté...*
308 Deien
309 *On disait juif...*
310 Memòria
311 *Son rire...*
312 El saüc
313 *C'était sous un sureau...*
314 Maig
315 *Ils sont venus...*
316 La Reina ha mort
317 *La Reine a avalé...*
318 Deu vint trenta...
319 *Dix vingt trente...*
320 La Lluïsa
321 *La Louise à quinze ans*
322 Els mossos
323 *Les valets du mas d'Aronde...*
324 Pobles
325 *Les villages miens remplis d'hiver...*

- 326 El fill
 327 *L'ainé des Paraires*
 328 Els d'Err
 329 *Les gens d'Err ont inventé une procession...*
- 331 **INÈDITS I DISPERSOS**
 332 Hivern
 333 *Hiver*
 334 Farinada
 335 *Enfarinée*
 336 D'una nit d'agost
 337 *Blanche nuit d'âout*
 338 Temps d'espiga
 339 *Le temps de l'épi*
 342 Sus d'un paper gris
 343 *Sur du papier gris*
 346 [Visions rurals]
 347 [*Visions rurales*]
 350 Vedrinyans
 351 *Védrygnans*
 352 El fruit
 353 *Le fruit*
 354 La mar contínua es tanca sobre el mort d'avui...
 355 *La mer se referme sur les morts d'aujourd'hui...*
 356 Tinc terra i mars i mans obertes...
 357 *J'ai terre et mers et mains ouvertes...*

- 358 Aqueix país
359 *Ce pays*
- 363 **ALTRES VERSIONS**
365 *Vallcebollère*
367 *Le roi de Védriagnans...*
368 [Extase]
369 *Je connais tes secrets...*
371 *Je pressens tes secrets...*
373 *Printemps secret*
375 [Ariane]
379 *Machado*
381 *Qui vit encore dans ces cages à oiseaux...*
383 *Cap de Creus sous le franquisme*
384 *Cap de Creus (la Catalogne sous le franquisme)*

L'autotraducció poètica al francès de Jordi Pere Cerdà: motius i edició

*No callarà mai la campana
del teu cor al vent del sud.*

JORDI PERE CERDÀ

Jordi Pere Cerdà, pseudònim d'Antoni Cayrol, és, sens dubte, un dels dos grans poetes de la Catalunya del Nord del segle xx, juntament amb Josep Sebastià Pons. Més conegut com a poeta, ha conreat la prosa teatral i narrativa en drames, contes i una novel·la, si bé també és autor de dos llibres de memòries i de diferents articles de crítica i reflexió, a part d'haver aplegat relats i cançons populars en dos volums més. Nascut el 1920 a Sallagosa, un poblet de l'Alta Cerdanya —en territori francès—, i fill d'una família de pagesos i ramaders, va ser un cúmul de circumstàncies personals i històriques el que el va portar a escriure poesia, com el que el va abocar a fer de col·laborador de la resistència, ajudant combatents, refugiats i correus a passar la frontera, sota l'ocupació nazi de França durant la Segona Guerra Mundial. Ciutadà francès de ple dret, doncs, i parlant

de dues llengües com el català (la materna) i el francès (l'oficial), l'atzar i el propi esperit van voler que les arrels catalanes s'acabessin imposant i que avui sigui un nom important del cànon poètic català contemporani. Ara bé, el seu coneixement del francès i la vida que va portar a la Cerdanya fins a finals dels anys cinquanta, i des d'aleshores fins al dia de la seva mort a Perpinyà —en què aquesta era la llengua oficial, i en gran part també sociocultural—, van fer que també s'hagués d'expressar en francès en articles diversos, i que es versionés algun poema en aquesta llengua. Fins avui, però, no havia estat publicada tota la seva feina de traducció al francès dels seus poemes catalans —ja que mai no va preveure que pogués ser editada o tingués un gran valor—, sobretot perquè, al llarg de la seva vida, la seva prioritat va ser preservar i difondre la llengua, la literatura i la cultura catalanes.

A *Cant alt*, el seu primer volum de memòries, Jordi Pere Cerdà recorda que va començar a escriure poesia en francès, i que va enviar les seves provatures líriques a Pierre Seghers, editor a Marsella de la revista *Poésie* en plena Segona Guerra Mundial. Les correccions que aquest editor i poeta va fer als seus versos li van resultar tan incomprensibles que van provocar que s'acabés decantant, definitivament, per escriure poesia en la llengua que dominava més i en què vivia cada dia, el català, si bé a la revista *Tramontane* va anar combinant poemes en català i en francès a finals de la dècada dels anys quaranta. És probable que d'aquesta època sigui el poema «Hivern» (inclòs al final

d'aquest volum), del qual es conserva una còpia mecanoscrita de l'original francès amb una versió manuscrita al marge en català, improvisada amb cal·ligrafia irregular, l'únic cas documentat en aquesta antologia en què el text català sigui una traducció. Així, doncs, quan va publicar poesia a la revista *Tramontane*, editada a Perpinyà per Charles Bauby, Cerdà sempre ho va fer en català —llevat d'aquests orígens dubitatius en francès—, però mai no va aparèixer autotraduït; una altra cosa és que hi col·laborés amb ressenyes i cròniques, les quals podien aparèixer tant en català com en francès. Així mateix, les primeres col·laboracions líriques a la revista *Oc. Revista Trimestrala de las Letras Occitanas*, que es remunten a 1950, tampoc van aparèixer amb la traducció francesa, tot i ser una publicació destinada a la difusió de la literatura en occità.

De fet, durant uns anys, si calia traduir la seva obra per ser publicada per al lector francès, Cerdà recorria a altres mans (de més o menys confiança) per tal que portessin a terme aquesta tasca. Així, per exemple, la traducció francesa de la seva primera obra de teatre publicada, *L'Angeleta* (1952), va ser editada a la revista *Europe* el 1956 amb una adaptació signada per Jean-Joseph Gouzy —jove interessat aleshores pel teatre, i que amb el temps seria més conegut com a poeta català amb el nom de Jep Gouzy. Restava una carta de principis de 1957 en què queda constància que *La set de la terra* va ser traduïda al francès per François Catel, i enviada al comitè de lectura de la Radiodifusion-Télévision Française per tal de poder ser

interpretada en antena. Al cap d'un any, quan al monogràfic «La littérature catalane» de la revista *Europe* hi va aparèixer un poema seu (juntament amb versos de Blai Bonet, Joan Perucho, Joan Raventós i Joan Vergés), la versió anava signada per S. Puig, mentre que un fragment en prosa de Manuel de Pedrolo que s'antologava sí que el va versionar Cerdà en francès, i en aquesta llengua també va escriure l'article que donava nom al monogràfic, encara que en aquest cas anava signat pel seu nom autèntic, Antoine Cayrol. Nou anys després, el 1967, i dins de la mateixa publicació, Cerdà va tornar a impulsar un nou número dedicat a la literatura catalana: contenia un altre article seu en francès, i traduccions de textos literaris d'autors catalans que va fer a aquesta llengua, però els seus poemes hi apareixien representats amb la versió de Lionel Richard (mentre que els versos de Josep Sebastià Pons i Ventura Gassol van ser editats gràcies a adaptacions que ells mateixos s'havien fet al francès). Sembla, doncs, que Cerdà no tenia una preocupació excessiva per aparèixer publicat en francès, i menys per ser l'autor d'aquestes versions. Recordem que una de les antologies de poesia de Cerdà més difoses va ser *Suite cerdana* (2000), amb traduccions franceses dels seus poemes a càrrec d'André Vinas, i que d'un dels seus llibres, *Oiseaux/Ocells* (2009), se'n va fer una edició bilingüe que va adaptar al francès el fill del poeta, Cris Cayrol.

No obstant això, sí que tenim algunes edicions en què la mateixa mà del poeta va traduir-se en francès, i que han servit per complementar les traduccions inèdites recollides a la carpeta

d'autotraduccions que es conserva en el Fons Jordi Pere Cerdà i que aplega aquesta antologia. La més primerenca de totes és el llibre *Tota llengua fa foc* (1955), una plaqueta de dotze poemes editada per l'Institut d'Estudis Occitans —la mateixa institució que impulsava la revista *Oc*, i amb la qual Cerdà feia uns anys que col·laborava esporàdicament. La col·lecció «Missions» que va acollir aquest títol solia publicar poesia d'autors occitans amb la traducció francesa i, gràcies als vincles de Cerdà amb els escriptors que congregava aquesta revista, es va creure convenient editar els versos de l'autor català amb una traducció adreçada al públic francès.

L'única antologia autotraduïda pel mateix poeta és la titulada *El món de Jordi Pere Cerdà* (1983), en què es recullen dotze peces líriques, juntament amb una cinta de casset en la qual Manel Lluís i Tatjé havia musicat i cantat, prèviament, aquests poemes. De manera que podem dir que la tria de textos no devia ser decidida exclusivament per Cerdà, sinó que va aprofitar l'avinentsa de l'existència d'aquests poemes musicats per adaptar els seus versos al francès per tal que a principis dels anys vuitanta no aparegués com una publicació tan exòtica, i aquesta antologia musicada fos comprensible per als seus veïns de la Catalunya del Nord, receptors ideals d'aquesta publicació. L'última edició bilingüe de poemes de Cerdà, que conté una autotraducció del poeta, data de 2008, quan es va decidir publicar uns poemes primerencs, escrits després de l'ocupació alemanya de França durant la Segona Guerra Mundial, sota el

títol *Del temps, instants* (2008), un volum que adjuntava un CD amb la recitació de Jordi Pere Cerdà i música de Pascal Comelade. És clar que en aquest cas tornava a ser una edició impulsada a França, pel segell Voix Éditions d'Elna, i per a un públic francès, de manera que el mercat de venda del volum era el que dictava que els poemes haguessin de ser traduïts per a l'ocasió. Només en casos excepcionals els versos de Cerdà romanien en català, malgrat que el llibre que els contenia era pràcticament en francès per a un públic en aquesta llengua: estic pensant, per exemple, en el florilegi preparat per Tristan Cabral, amb el títol de *La lumière et l'exil. Anthologie des poètes du Sud de 1914 à nos jours* (1985), en el qual els poemes de Cerdà —únic representant en aquesta llengua— solament són reproduïts en català, com els de Robert Lafont, i Max i Yves Rouquette ho són en occità, per bé que la majoria d'escriptors i peces líriques recollides són originalment en francès.

A part, doncs, d'aquestes traduccions per encàrrec, sorgides arran d'una publicació dels seus versos o d'una circumstància externa que les exigia, no podem dir que Jordi Pere Cerdà s'hagués sentit complagut o hagués gaudit especialment versionant els seus versos en francès (d'alguns articles o discursos se'n conserva la versió bilingüe), si bé hem d'admetre que és prou valuós i significatiu que al final s'acabés lliurant a aquest exercici. Explica el poeta al pròleg de *Paraula fonda|Sens profond* (antologia de 1997 traduïda a quatre mans amb André Vinas) que quan Àlex Susanna va conèixer els seus poemes el 1986

li va suggerir que calia que traduís al francès el volum *Dietari de l'alba*, un dels seus millors llibres, que acabaria editat autònomament el 1988 a Columna Edicions, de la qual Susanna aleshores era el director. No hi ha cap dubte que aquelles paraules li van quedar gravades i, per això, quan André Vinas li va fer notar la necessitat que el públic francès tingués accés a la seva poesia, ell va accedir-hi amb la condició que ho fessin conjuntament: van començar traduint tots els versos de *Dietari de l'alba* i allargant el volum amb una quinzena de peces líriques d'altres reculls que reflectien uns camps d'inspiració diferents. Tal com es pot constatar a l'índex d'aquest volum bilingüe, i com relata el poeta en aquest pròleg titulat «D'une autre voix», va excloure «naturellement» d'aquesta tria el seu primer llibre (*La guatlla i la garba*, 1951), és a dir, «la poésie "visuelle" qui fut ma première forme d'expression, à la mesure et au niveau de mon passage de l'oralité catalane à l'écriture». André Vinas, en el pròleg que segueix aquestes paraules de Cerdà, recorda que el poeta va justificar-se de no haver traduït els seus versos a una llengua que dominava perfectament tot adduint que «Je ne m'en juge pas capable», i per aquest motiu va posar com a condició que l'amic lector, alhora poeta francès, hi col·laborés activament. En un altre breu text liminar titulat «Une oeuvre: deux poèmes», André Vinas assenyala que «nous avons voulu non pas seulement traduire des textes, mais à partir d'une traduction littérale aussi rigoureuse que possible —et là qui mieux que l'auteur pouvait être garant du respect de la lettre

et de la pensée?— nous avons voulu, dis-je, mettre un poème français à côté d'un poème catalan, faire d'une traduction une œuvre à part entière».

Com es pot comprovar a les versions incloses en aquella antologia feta a quatre mans, autor i traductor (ambdós poetes en les seves respectives llengües, recordem-ho) van acordar fer un poema en francès partint de l'original català, que fos autònom i que, gairebé, es pogués considerar una nova obra inspirada en el text primigeni (de fet, un exemple d'aquest estil de traducció —que substitueix el que en podríem dir la fidelitat estricta per la creativitat autèntica— el tenim en el mateix títol del recull: *Paraula fonda*, que a partir d'ara citarem només amb el títol català). Ara bé, les paraules de Vinas ens fan imaginar una traducció literal tan rigorosa com fos possible que servís de punt de partida per a la traducció a quatre mans, en la qual l'autor garantia el respecte a la lletra i al pensament que els versos catalans expressaven. Així, doncs, potser no seria del tot forassenyat pensar que una part dels manuscrits conservats en aquesta carpeta de traduccions inèdites van ser redactats per Cerdà per tal d'oferir una versió francesa, relativament literal, que servís de document de treball a André Vinas. Això explicaria que, dels vint poemes de *Dietari de l'alba* inclosos a *Paraula fonda*, es conservin setze traduccions franceses de les peces d'aquella antologia (gairebé totes), i que disposem de set versions manuscrites dels quinze poemes restants. Seria plausible creure, doncs, que bona part de les traduccions aplegades en aquest recull que ara

editem surten de la preparació de *Paraula fonda*, i que daten de mitjan anys noranta, sobretot les traduccions de les peces de *Dietari de l'alba* —a menys que l'autor ja les tingués fetes d'un temps abans, responent a la demanda d'Àlex Susanna, i haguesin quedat guardades en un calaix.

De la mateixa manera, una traducció tardana dels seus versos explicaria que només s'hagin conservat vuit traduccions franceses dels quaranta-un poemes de la seva primera obra, *La guatlla i la garba*, perquè contenia «poesia visual» —tal com l'autor la va anomenar— i hi descrivia el seu món de la Cerdanya. Aquesta serà, doncs, la mena de poesia proporcionalment menys traduïda per Cerdà (si exceptuem el fet que el seu segon llibre, *Tota llengua fa foc*, va aparèixer publicat originalment en format bilingüe català-francès): de *Dignificació del carràs* hi ha només una composició versionada al francès en aquesta antologia, i quatre poemes de *Cerdaneses*. Si exceptuem les provatures inicials que van ser editades a *Del temps, instants*, al cap dels anys, els poemes més traduïts són els que Cerdà escriu a partir de 1958: la poesia amorosa, paternal i intimista de *Dietari de l'alba*; els versos compromesos i socials aplegats a *Un bosc sense armes* (amb textos lírics inclosos en llibres anteriors); i la poesia més simbòlica, interessada en el silenci i el llenguatge de *Poders del mot* (una plaqueta de catorze peces breus escrites a partir de 1969 i publicada per primer cop dins de *Suite cerdana*, que és una antologia traduïda per André Vinas el 2000).

Precisament, sobta veure com d'alguns llibres o d'alguns temes hi ha menys traduccions que d'uns altres, i aquest fet porta a pensar que podria deure's al moment en què Cerdà realitza les traduccions, perquè la majoria podrien ser datades a partir de la dècada dels seixanta, quan el poeta fa poc temps que s'ha casat (a finals dels cinquanta), ha tingut els fills i viu a Perpinyà. El fet de no estar vinculat diàriament a un món natural de la Cerdanya que l'havia fet escriure durant la seva joventut, trobar-se totalment immers en una societat urbana, haver assumit una clara implicació política i ideològica, i haver modificat lleugerament la seva poètica, tot obrint-la cap a estils contemporanis —més socials, onírics, simbòlics, intimistes, eròtics i metalingüístics—, va fer que des dels últims anys de la seva vida reinterpretés la seva obra, i potser li semblessin més interessants els poemes dels llibres més recents. Sigui com sigui, no consta a les traduccions cap any que ens permeti datar-les; ara bé, tenim pistes que ens porten a situar-les, més o menys, en el temps. Així, per exemple, el poema «Le berger» («El pastor», del seu primer llibre, *La guatlla i la garba*) apareix manuscrit al revers d'un full que va servir de sobre, amb un segell i un timbre postal del 10 de maig de 1949, si bé aquesta referència temporal no ens assegura que fos traduït en aquella època. El fet d'utilitzar tinta blava i que altres textos siguin escrits amb la mateixa tinta blava sobre un mateix tipus de paper oxidat pel temps ens pot fer suposar que pertanyen a la mateixa situació de producció.

La publicació d'aquest llibre ha estat finançada pel projecte d'investigació *L'espanyol de Catalunya als mitjans de comunicació orals i escrits* (FFI2016-76118-P), concedit pel Ministeri d'Economia i Competitivitat.

© del text i les traduccions: hereus de Jordi Pere Cerdà, 2021

© de l'edició del llibre: Jordi Julià i Dolors Poch, 2021

© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2021

carrer Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

editorial@pageseditors.cat

www.pageseditors.cat

Primera edició: maig de 2021

ISBN: 978-84-1303-269-6

DL: L 218-2021

Impressió: Arts Gràfiques Bobalà, S L

www.bobala.cat

« imprès a lleida »

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.